

Hajdú Mihály
(1933–2014)

Ritkán adatik meg egyetlen individuum számára az, hogy széles látókörű kutató, termékeny tudós, kiváló előadó, tapasztalt tanár, ügyes tudományszervező, a valódi értékeket szem előtt tartó, nagy munkabírási, jó kedélyű ember legyen. Hajdú Mihály, a nyelvtudomány akadémiai doktora, egyetemi tanár rendelkezett ezekkel a személyiségjegyekkel.

Hajdú Mihály 1933. augusztus 14-én született Orosházán. Itt is érettségizett 1951-ben. Ezután hat éven keresztül a kardoskúti, majd két éven át a nagyszénási általános iskolában, 1959 és 1961 között pedig az orosházi gyógypedagógiai iskolában tanított, miközben felsőoktatási tanulmányokat folytatott: 1952-ben tanítói képesítő oklevelet, majd a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán orosz (1953), magyar (1957) és angol (1960) szakos általános iskolai tanári diplomát, 1962-ben pedig az Eötvös Loránd Tudományegyetemen magyar-könyvtár szakos egyetemi oklevelet szerzett. 1961-től 1966-ig az orosházi Mezőgazdasági Technikum tanára. 1964-ben védte meg egyetemi doktori értekezését, 1966-tól aspiráns lett, majd 1969-től tanított az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. A magyar nyelvtörténetet és nyelvjárást oktató tanszék munkatársa volt; 1995 és 1998 között a Fonetikai Tanszékot vezette. Kandidátusi értekezését 1970-ben, akadémiai doktori disszertációját 1997-ben védte meg. 1998 és 2002 között Széchenyi Professzori Ösztöndíjban részesült. 1999-től az ELTE egyetemi tanára, 2007-től professor emeritusa. Főbb díjai, elismerései: Csúry Bálint-émlékérem (1976), Honismereti Emlékérem (1980), Országépítő Alapítvány-díj (1992), Pais Dezső-émlékérem és -díj (2002), ELTE Pro Universitate kitüntetés (2003), Akadémiai Díj (2006), Orosháza Város Díszpolgára (2009), Révai Miklós-émlékérem és -díj (2010). 2014. január 7-én, orosházi otthonában hunyt el.

Pályája kezdetétől fogva nagy érdeklődéssel fordult szülőhelye és környékének nyelvjárása, valamint a népi életmód irányába. Első publikációi témájául az Orosháza környéki kasos méhészet szókincsének vizsgálatát (1963) és az orosházi népiélet egyes mozzanatainak feldolgozását (1965) választotta. Korai munkái során alakultak ki a nyelvjárási szakszókincs összegyűjtésének, a regionális szakszótárak kiadásának szükségességéről vallott nézetei. Orosházi témák újra meg újra előkerülnek későbbi tanulmányaiban is: vizsgálja a 18. században a helységbe betelepített lakosok származási helyét a családnevek alapján (1969), elemzi a település utcanéveit (1980), 16. és 18. századi személyneveinek rendszerét (1992, 1993), a két világháború közötti családneveit szociolingvisztikai szempontból (1997).

A dialektológiához sem lett hűtlen a későbbiekben: módszertani tanulmányt írt a nyelvjárási szövegek több szempontú lejegyzéséről (Fodor Katalinnal közösen, 1973); nyelvjárási olvasókönyvet szerkesztett (Kázmér Miklóssal közösen, 1974); nyelvjárási szövegeket közölt a 18–19. századi Orosházáról (1981) és Békésről (1983); rendszerezte a csoportnyelvekről való ismereteket (1980); tudománytörténeti áttekintést adott a nyelvjárások lexikájának szótározásáról (1982); szolt 16. századi nyelvjárásaink fonémáiról (1983, 1990); adatokat közölt Békés város í-zésének történetéhez (1987) és az *ly* népnyelvi írásához a 18–19. század fordulójáról (1993); értékelte a nyelvjárások jelenkori állapotát (1988); bemutatta az Alföld nyelvjárásait (1996); elemezte a nyelvjárásterületek körülhatárolásának nyelvi eszközeit (1998). 1977 és 1999 között a zsűri nyelvész tagjaként rendszeresen közölt beszámolókat az országos néprajzi és nyelvjárási gyűjtőpályázat népnyelvi témájú dolgozatairól a *Magyar Nyelv*-ben (1978, 1979, 1980, 1982, 1987, 1989, 1992, 1993),

útmutatót állított össze a pályamunkák elkészítéséhez (1980), bemutatta a néprajzi és nyelvjárási gyűjtés mai lehetőségeit és feladatait (1986).

Legjelentősebb eredményeit mégis a névtan tudományterületén érte el. A személynevekkel mestere, Benkő Loránd ösztönzésére kezdett el foglalkozni. Kandidátusi értekezésében az 1770 és 1970 közötti magyar kereszt- és becenevek nyelvi, nyelvföldrajzi és kronológiai jellemzőit nagyszámú, saját gyűjtésű névadat alapján mutatta be. E munka szolgált forrásként a *Magyar becézőnevek (1770–1970) (1974)* című monográfiájához, mely komoly elismerést váltott ki a szakemberek körében. A személynevekkel kapcsolatban főként névszociológiai, névpragmatikai kérdéseket tárgyalt; adattárakat, névstatisztikákat állított össze és adott közre; tudománytörténeti, programadó és kutatómódszertani dolgozatokat készített. Vizsgálta személyneveink valamennyi típusát (így az egyéni és keresztneveket, beceneveket, ragadványneveket, családneveket, álnomeket stb.), s nemcsak a magyar személynevek jellegzetességeiről, hanem más nyelvek személynévrendszerének alapvonásairól is bőségesen írt. Akadémiai doktori értekezésében egy magyar nyelvtörténeti korszak személyneveinek jellemzőiről adott képet több ezer adat alapján (*A középmagyar kor személynévtörténete [1526–1772], 1997*). A személynevek komplex megközelítésű nyelvi vizsgálata képezi az általa megírt első magyar névtani témájú egyetemi tankönyv és kézikönyv nagyobb hányadát (*Általános és magyar névtan. Személynevek, 2003*). Az utóbbi években érdeklődése az újmagyar kori, illetve mai magyar családnevek eredete, alakulástörténete, elterjedtsége (*Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink, 2010*) és állománya (*Újmagyar kori családneveink téra XVIII–XXI. század. I. Adatok, 2012*) felé fordult.

A helynevek iránti érdeklődését jelzik a történeti helynévadatok teljességre törekvően kiadó kötetei, különösen *A Csepel-sziget helynevei (1982)* és a *Szabó T. Attila Erdélyi Történeti Helynévgyűjtése* (11 kötet, társközreadókkal, 2001–2010) című munkák. Az 1970-es–80-as években aktívan részt vett a jelenkori földrajzinév-gyűjtésekben, az eredmények (így Somogy, Tolna, Vas megye földrajzi neveinek) közreadásában is. A helynevekkel összefüggésben kedves témái közé tartozott a tanyaneveknek (1973, 1999) és a tanyarendszerű települések helyneveinek (1973, 1975, 1978), valamint az utcaneveknek a vizsgálata (1974, 1975, 1980, 1982, 1983, 1985, 1986), térképek, névtárak helynévanyagának feldolgozása, névvégmutató szótárak készítése (1978, 1987, 1989), de szólt, elméleti igényrel, a helységnevek jelentésszerkezetéről is (1997).

A tulajdonnevek kapcsán bárhol képes volt ötletesen megtalálni a feldolgozandó témát, legyen szó balatoni vitorlásnevekről (1984), a szín- és intézménynevek kapcsolatáról (1985), hajónevekről (1986), gépkocsiparkolók elnevezéseiről (1987), folyóiratcímekről (1995), művészasszonyok névhasználatáról (2000). Több írása szól a különféle állatnevekről (1980, 1981, 1984, 1992, 1994). Szerkesztett magyar névtani bibliográfiát (1973), összeállított repertóriumot keresztnévszótárakról (1977), valamint névtudományi folyóiratokról és évkönyvekről (1992), közreadta az írói névadás magyar bibliográfiáját (1992), készített kétnyelvű keresztnévszótárat (1983).

Foglalkoztatták általános névtani kérdések is. Vallotta a névtan mint diszciplína önállóságát (2000), megírta a névtudomány történetét (2002), felhívta a figyelmet a magyar névtudományi terminológia egységesítésének szükségességére (1979, 1980), kidolgozta a magyar tulajdonnevek történetének korszakolását (1992). Névelméleti írásaiban kifejtette nézeteit a tulajdonnév definiálásával kapcsolatos nehézségekről (1998), a tulajdonnevek szófaji besorolása körüli problémákról (1997, 1998, 1999), a tulajdonnevek és a köznevek elkülönítésének lehetőségeiről (2002, 2008), a névvé válás folyamatáról (1985), a tulajdonnevek szemantikai jellemzőiről (1997) és grammatikai viselkedéséről (1981, 1999).

Hajdú Mihály önelvűen, de sohasem öncélúan vallotta a tulajdonneveket. Igyekezett feltárni a dialektológia, a nyelvtörténet, a szociolingvisztika és a névkutatás érintkező pontjait (1987, 1991, 2002). Tudatosan törekedett arra, hogy a nyelvtudományban újabban előtérbe

kerülő kutatási témák, irányzatok szempontrendszerét is bevonja a tulajdonnevek vizsgálatába: elemzett metaforikus személyneveket (2001), bemutatta a tulajdonnevek neurológiai meghatározottságát, identifikációs funkcióját (2002, 2003). Szemléletmódját jellemezte a névtan egyéb tudományágakkal való összefonódásának hangsúlyozása: a névanyagból, ahol erre mód volt, hely-, település-, gazdaságtörténeti, népességmozgási, néprajzi, földrajzi következtetéseket vont le.

Tudományszervezőként nevéhez fűződik a magyar névtudományi konferenciák rendszeressé tétele, több konferenciakötet társszerkesztője is volt (1981, 1997). A névtani és dialektológiai tárgyú dolgozatok készítésének ösztönzésére kollégái és tanítványai számára publikációs lehetőséget teremtett egyetemi kiadványsorozatok elindításával. Ő alapította, szerkesztette az *ELTE Nyelvtudományi Dolgozatok* (1–12. szám, 1970–1973; az 1991-ig fennálló sorozatban összesen 38 szám jelent meg), a *Magyar Személynévi Adattárak* (99 szám, 1974–1991), a *Magyar Névtani Dolgozatok* (200 szám, 1976–2006), a *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok* (65 szám, 1980–1994) című sorozatokat, valamint útjára indított egy regionális tájszótárakat kiadó sorozatot is (10 szám, 1987–2008). Mező Andrással, közeli barátjával megindította, és hosszú ideig szerkesztette a magyar névtudomány első önálló folyóiratát, a *Névtani Értesítő*-t (1979-től). Számos köszöntő kötet kezdeményezője, (egyik) szerkesztője volt (1991, 1998, 2000, 2002, 2003).

Képviselte a névtan tudományterületét szakmai szervezetekben is. 1961-ben lett a Magyar Nyelvtudományi Társaság tagja, 1972 és 1974 között titkára, majd 1975-től választmányi tagja volt, 1976 és 1984 között a Névtani Szakosztály titkára, 1985-től megszűnéséig a szakosztály elnöke volt, 1980-tól pedig évtizedeken át a Csűry Bálint-emlékéremre és -díjra javaslatot tevő bizottság elnökének szerepét töltötte be. 2005-ben az ő támogatásával jött létre a Társaság Névtani tagozata. 1969 és 1975 között az MTA Nyelvtudományi Bizottság Névtani Albizottságának titkára, majd 1975 és 1985 között az MTA Magyar Nyelvészeti Szakbizottságának tagja volt. 1977-től 1992-ig az MTA Nyelvtudományi Intézetében is dolgozott tudományos főmunkatársként, tanácsadóként. 1970 őszén megszervezte a Bokor elnevezésű, fiatal nyelvészekből álló szakmai-baráti társaságot; majd évtizedeken keresztül fáradhatatlanul dolgozott az ELTE Névkutató Munkaközössége mint kutatócsoport és szakmai közösség meg-, átszervezésén és életben tartásán is. A Magyar Néprajzi Társaság tiszteleti tagjává választotta.

Tudománynépszerűsítő tevékenysége bizonyosságaként, egyebek mellett, több lexikon, enciklopédia (pl. *Pannon Enciklopédia*, 1993; *Magyar Nagylexikon* I, 1993; *Új Magyar Irodalmi Lexikon*, 1994; *A magyar nyelv és irodalom enciklopédiája*, 2002) nyelvészeti, névtani témájú szócikkeinek elkészítése, szerkesztése idézhető. Kapcsolódnak ide azok az írásai, amelyekben a helyesírási, dialektológiai, névtani ismeretek közoktatásban való megjelenítésének lehetőségeit veszi számba (1965, 1982, 1999). Ez irányú elveit, a névtan területén, a gyakorlatba is átültette a *Magyar tulajdonnevek* című középiskolai tankönyvében (1994).

Hajdú Mihály tanár úr az egyetemi oktatásban tanított a nappali, levelező és posztgraduális képzésben egyaránt. Oktatott névtant, dialektológiát, nyelvtörténetet és fonetikát, órái mindig különösen népszerűek voltak a hallgatók körében, s nemcsak az ELTÉ-n, hanem a Károli Gáspár Református Egyetemen, a pécsi, szegedi és miskolci egyetemeken, valamint a Nyíregyházi Főiskolán is. Érdeklődő hallgatóit évtizedeken át bevonta a nyelvjárás- és a nagyobb névgyűjtő, -közreadó munkálatokba, sokukat nyerve meg hosszabb távra is a magyar nyelvészeti kutatások számára. Az ELTÉ-n alapítója és több éven át vezetője volt az 1992-től létező névtani önálló programnak és a Nyelvtudományi Doktori Iskola magyar nyelvészeti programja keretében 1995-ben indított névtani alprogramnak. Vezetésével számos szakdolgozat és PhD-értekezés született.

Gazdag életpályája eseményeinek és eredményeinek részletes számbavételére 60. születésnapja alkalmából D. Mátai Mária vállalkozott (Hajdú Mihály 60 éves. *Névtani Értesítő* 15 [1993]: 9–17), de felvázolja az életutat Kiss Jenő köszöntő írása is, amely a 70. születésnapra készült (A hetvenéves Hajdú Mihály köszöntése. *Magyar Nyelv* 99/4 [2003]: 510–512). 2003-ban Juhász Dezső így méltatta az akkor hetvenéves Hajdú Mihályt: „Az, hogy a névtudomány ma virágzik Magyarországon, folyóirata, sorozata van, színvonalas és népes konferenciákat tart, sok tekintetben az ő lelkes szervezőmunkájának köszönhető” (Töretlen hittel a tudomány és az oktatás szolgálatában. Hajdú Mihály munkásságának utóbbi évtizedéről [1993–2003]. In: Hajdú Mihály, *Válogatott tanulmányok*. 9–13; idézet: 13; ugyanebben a kötetben megtalálható az 1963 és 2003 közötti publikációk listája is: 467–506). Az utóbbi évtized munkásságáról Kiss Jenő számolt be a közelmúltban (Hajdú Mihály 80 éves. *Magyar Nyelv* 109/4 [2013]: 496–497).

Hajdú Mihály tanár úr sokrétű, kiterjedt tudományos és szervező tevékenysége, tudósi, tanári és emberi karaktere példaértékű. Írásai névtudományi, dialektológiai, néprajzi ismereteink forrásául szolgálnak a jövőben is. Szakmai tanácsai, bátorító, baráti szavai, önzetlen segítőkészsége, jóindulatú, derűs személyisége hiányozni fog.

Bölcskei Andrea